

Tradicija i običaji ne smiju biti na uštrb života

Maja Grubišić |

5. prosinca 2022.

Foto: pexels.com

UNICEF je 2016. godine proveo istraživanje s ciljem empirijske procjene maloljetničkih brakova u 12 zemalja Europe, Afrike, Azije, Latinske Amerike i Kariba, a temeljilo se na javno dostupnim demografskim i zdravstvenim istraživanjima te višestrukim pokazateljima vezanim uz maloljetničke brakove, primjerice socijalno-ekonomskom statusu, obrazovanju, prihodima kućanstava, običajima, vjeri i religijskim opredjeljenjima. Ovo je istraživanje jedno od rijetkih koje je obuhvatilo i maloljetničke brakove u europskim zemljama, pri čemu se fokusiralo na situaciju u Srbiji, te je pokazalo da je njihov broj u etničkoj populaciji Roma u europskim zemljama relativno visok u odnosu na ukupan broj sklopljenih brakova. U Srbiji je tako 50,5 posto

Romkinja ispitanih u dobi između 20 i 24 godine izjavilo da se udalo prije svoje 18 godine, dok je taj postotak među ženama opće populacije 5 posto. U Hrvatskoj, prema podacima objavljenim 2020. godine u knjizi *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo – žene, djeca i mladi*, među Romkinjama koje imaju djecu njih 50 posto rodilo je prvo dijete u maloljetničkoj dobi, od čega 17 posto u dobi mlađoj od 16 godina.

O sklapanju braka između mladih parova u najvećem broju slučajeva odlučuju roditelji, a na njihovu odluku utječu različiti čimbenici na razini zajednice, primjerice položaj i ugled obitelji iz koje dolaze budući bračni drugovi, posebno mlada, odobravanje ili neodobravanje okoline s obzirom na ponašanje djevojke te njezina nevinost. Upravo strah od spolnog odnosa prije braka jedan je od sveprisutnih razloga za sklapanje braka u ranijoj dobi kako bi se to spriječilo. Posljedično tome, stupanje u bračnu zajednicu bez znanja o tome što brak podrazumijeva sa sobom donosi, između ostalog, i potpuno neznanje o spolnom životu i reproduktivnom zdravlju, kao i ženskim pravima.

U mom naselju je običaj da cura mora biti nevinna. Taj je običaj razorio moju obitelj, iako će vam svi reći da sam je razorila ja. Najviše me boljelo što mi nitko nije vjerovao. Nisu mi vjerovali kada sam govorila istinu, samo su vjerovali u ono što su željeli čuti, govori Bojana. Jednog ću se dana vratiti u selo u kojem sam odrasla, ali tada ću biti uspješna, možda ću biti policajka ili ću završiti neke druge škole, možda će i na televiziji pričati o meni kao o djevojci koja je uspjela. Moji će me bivši susjedi samo gledati i neće moći vjerovati da sam ja to postigla, započela je Bojana svoju priču. Danas ima 16 godina, a do svoje četrnaeste godine proživjela je pakao. Već s 12 godina bila je udana, a zatim se pojavilo i pitanje njezine nevinosti. Moj dečko nikako nije htio priznati da je on meni bio prvi. Bila sam zaljubljena u njega, željela sam pobjeći iz sredine u kojoj sam živjela i biti sretna. Mislila sam da će mi s njim biti dobro jer smo zajedno odlučili da budemo skupa i da nam nitko neće pokvariti našu sreću. Ali, on i njegova obitelj vratili su me doma i tvrdili da on nije bio moj prvi dečko. Odrasli su me ispitivali, tražili da priznam tko je bio prvi, a ako ne kažem onda znači da je to bio moj tata, zaključili su. Govorila sam da nije tako, govorila sam, ali u jednom trenutku sam morala reći ono što su mi oni govorili. Moj je

tata pred svima rekao da to nije istina i da me nikada nije taknuo, a stariji su rekli da ako on govori istinu neće se dogoditi ništa, ali ako laže onda će se u našoj kući dogoditi neka tragedija. Prošla su dva tjedna, tata je ubio mamu.

Cijela je kuća bila puna krvi. Mi djeca smo mislili da će mama preživjeti i čekali smo je doma. Ujutro je došla policija i odvela tatu, a mi smo saznali da je naša mama preminula. Nisam mogla vjerovati da je to istina, mislila sam da nam lažu. Svi su se susjedi okupili oko naše kuće i vikali su da je naša mama umrla. Dolazili su u kuću i govorili da sam ja kriva i da je to zbog mene.

Nakon toga uslijedilo je razdvajanje obitelji. Bojanine tri mlađe sestre su udomljene, jedan brat joj je bolestan i trajno je u Zagrebu na liječenju, a drugi koji je punoljetan ostao je živjeti u naselju, dvije starije sestre su udate i žive sa svojim obiteljima, a Bojanu je s još dvije sestre udomila obitelj Elvisa Kralja koja punih četrnaest godina udomljava romsku djecu te ih je do sada udomila već petnaest. Kralj je pomagač u nastavi za romsku djecu, zamjenik zapovjednika u DVD-u Totovec i vijećnik u Županijskoj skupštini Međimurske županije, a Bojana ga opisuje kao najboljeg čovjeka na svijetu. Sada kada živi s njegovom obitelji kaže da je to sasvim drugačiji život od onoga koji su ona, njezine sestre i braća imali s roditeljima. Između ostalog, priča kako su njezini roditelji znali popiti, otac je znao udariti majku te s njom ili njezinim sestrama nikada nisu razgovarali onako kako Elvis razgovara s njima i motivira ih. Sve što su Bojanini roditelji učinili je pogrešno i za njihovo postupanje nema opravdanja, sebe i svoju djecu nisu smjeli nikada dovesti u takvu situaciju, govori Elvis Kralj. *Trebalo mi je neko vrijeme da razvijem povjerenje i da joj barem pokušam objasniti kako je ona samo dijete i da bez obzira što ljudi govore, nitko nema pravo svaliti bilo kakvu krivicu na dijete, te da za svoje postupanje i posljedice svu krivnju snose odrasli.*

Zajedno su prošli iznimno teško razdoblje s Bojaninim brojnim posttraumatskim posljedicama: *Prvih sam dana bila jako tužna jer su nas djecu razdvojili, a posebno mi je bilo teško zbog najmlađe sestrice. Razmišljala sam neprekidno o svemu što se dogodilo, o mami, plakala sam dosta jako, a onda su krenuli napadi panike. Noću nisam mogla biti sama u sobi, nisam mogla*

spavati, u školi se nisam mogla koncentrirati, priča Bojana i dodaje kako je Elvis Kralj bio prva osoba koja ju je saslušala i kazala: Vjerujem ti. Uz njegovu, ali i uz stručnu pomoć kojoj su se obratili, Bojana se polagano psihički oporavlja. S vrlo dobrim uspjehom je završila osmi razred, a zatim upisala i srednju školu za cestovnog tehničara jer je to bilo najbliže njezinoj želji da postane policajka. Završila je drugi razred srednje škole i razmišlja o kasnijem upisu na policijsku akademiju ili na neki drugi fakultet nakon mature.

Nadam se da sam na dobrom putu da i ove tri djevojčice, tri sestre koje su kod mene, postavim na noge, kaže Kralj. Ponavljam im kako su one još djeca i trebaju se ponašati kao djeca i uživati u djetinjstvu. Često bude i suza i znamo svi zajedno plakati, primjerice kao onda kad smo zajedno gledali priču Vedrane Balog koja je emitirana u prilogu emisije Prizma 2020. godine na Hrvatskoj radioteleviziji. Ona je sa šest godina bila oduzeta obitelji i smještena u dječji dom, a udomljena je tek nekoliko mjeseci prije punoljetnosti. Nakon srednjoškolskog obrazovanja upisala je i Pravni fakultet u Osijeku. Rekao sam im: 'Cure, borite se, budite kao Vedrana, a onda ćemo jednog dana plakati od sreće zbog vašeg uspjeha, a ja ću moći reći da je u tome i moja zasluga.'

Osim što pomaže djeci u praćenju redovnih nastavnih aktivnosti, Elvis Kralj sudjelovao je i u provođenju mnogih edukativnih programa za djecu i mlade među kojima je i projekt "Budi muško" u okviru regionalne kampanje protiv nasilja među mladima "Reagiraj ljudski", a koji je provodila organizacija Status M. U projekt su bile uključene i djevojčice i dječaci, a seksualno nasilje, spolno i reproduktivno zdravlje te planiranje obitelji bile su neke od tema, priča Kralj. Svjestan da žene proživljavaju pakao zbog običaja i kulta nevinosti prilagodio sam program i priručnik edukaciji romskih polaznika u smislu svega što im je blisko u svakodnevnom životu. Tako sam im govorio i o znanstvenoj teoriji prema kojoj nije nužno da svaka ženska osoba krvari kod prvog spolnog odnosa te da kod svake četvrte žene to uopće ne mora biti slučaj. Zar bi to onda značilo da se svaka četvrta djevojka mora odmah maknuti iz romske zajednice kako ne bi osuđivali nju, njezinu obitelj i obitelj u koju je došla za snahu, pitao sam ih retorički i objasnio im kako se moraju zalagati da se glas Romkinja snažnije čuje jer je u njihovom životu previše patnje i bola, a premalo

poštivanja njihovih prava.

Tradicija nas uči o našem porijeklu i identitetu, o našim ulogama u zajednici i odgovornosti za naslijeđe koje prenosimo sljedećoj generaciji. No, problem nastaje ako samo puko slijedimo tradiciju i običaje bez razumijevanja o tome što je dobro, a što loše za pojedinca te koliko su oni u skladu s dinamikom društvenih promjena i vrijednosti. Propitkivanje je nužno bez obzira na strah od posljedica i otpora zajednice jer bez toga ni pojedinac ni zajednica ne mogu evoluirati.

Jedna od onih Romkinja koja se izborila za svoja prava i svojim primjerom već sada postala uzor mnogim djevojčicama i djevojkama je Lea Oršuš, studentica druge godine socijalnog rada i aktivistica u Savezu Roma u Republici Hrvatskoj "KALI SARA". Jedna je od članica Organizacijskog odbora Kongresa mladih Romkinja i Roma koji se u Hrvatskoj održao već treću godinu zaredom, a veliki dio svog aktivističkog rada općenito posvećuje radu s mlađima i svojim vršnjacima, posebno djevojčicama i djevojkama. S tradicijom i običajima vrlo je dobro upoznata, štoviše oni su bili dio njezinog svakodnevnog odrastanja, te se oštro suprotstavlja tome da se romskom tradicijom naziva ono što donosi propast mladih ljudi, što čini našao pojedincu ili zajednici i što upropaštava živote. Oštro osuđuje pojedince čije izvrnuto i neprihvatljivo ponašanje baca negativno svjetlo na cijelu romsku zajednicu.

Struktura romske obitelji i običaj koji govori o čistoći nevjeste proizlaze iz dublje tradicije romskog naroda i njihova je svrha bila uspostavljanje čvrstih i stabilnih odnosa između budućih supružnika, kao i čvrstih veza između obitelji mlade i mladoženje, objašnjava Lea, dodavši kako je to bilo za vrijeme plemenskog uređenja romskih zajednica, ali se u mnogima zadržalo do danas. Svaka obitelj ima svoju reputaciju koju izgrađuju svi njeni članovi i jako je bitno iz koje i kakve obitelji potječe nevjesta jer se pretpostavlja da ako dolazi iz ugledne obitelji ima čvrste temelje da bude odgovorna supruga. Mlada iz ugledne obitelji koja u svojoj prošlosti nema nikakvu sramotu, dakle iz obitelji u kojoj se poštuje vjernost, polaže puno u odgoj djece, koja je ekonomski dobrostojeća te koja je primjer stabilnosti u zajednici, dobit će veći miraz koji

na kraju ide u zajedničku organizaciju svadbe i zajedničkog života mladog para. Iz toga proizlazi i da se ona mladenka koja nije dostojna, iz ovog ili onog razloga, doživljava kao prevara, što može biti uzrok međusobnih sukoba i svađa između obitelji. U tom kontekstu gleda se i na nevinost mladenke. Na miraz, ali isto tako i na porijeklo i nevinost mlade na isti se način gledalo i u povijesti mnogih drugih naroda i njihovih obiteljskih odnosa, stoga se ovaj običaj ne može svoditi na puko objašnjenje, najčešće prisutno kod onih iz većinskih zajednica, o prodaji ženske djece kao dijela romske tradicije. S druge strane, svi oni u romskoj zajednici koji ovaj običaj zloupotrebljavaju isključivo u svrhu stjecanja materijalne koristi nanose veliku štetu zajednici i takvo ponašanje treba oštro osuditi, zaključuje Lea Oršuš. Također, ističe kako se s vremenom dobna granica sve više pomiče prema gore, a svijest o obrazovanju i procesu zdravog odrastanja sve je prisutnija i u romskim zajednicama. Mladi prate aktualne informacije, prihvaćaju suvremeni način života i njegove karakteristike te kako postaju sve više ekonomski neovisni tako samostalno donose sve veći broj odluka, a među njima je i ona o odabiru mladenke ili mladoženje i vremenu kada će zasnovati vlastitu obitelj.

Ipak, mnoge djevojke, poput Bojane, bile su prisiljene donositi odluke za koje emocionalno i razumno nisu bile spremne ili su morale prerano živjeti u svijetu odraslih zbog odluka koje su za njih donijeli drugi. *Od romske zajednice u kojoj je živjela, Bojana je zauvijek osuđena jer je tragedija koja se dogodila duboko potresla cijelu zajednicu, kaže Elvis Kralj. Rukovodio sam se razmišljanjem kako je jedan život mlade žene, Bojanine majke, zauvijek izgubljen, ali to ne znači da tako treba biti sa životima njezine djece. Ona su proživjela veliku tragediju i zaslužila su pomoć odraslih, sigurnost, podršku, motivaciju, strpljenje i ljubav, da svoj budući život dovedu u red i da cure, tri sestre udomljene u mojoj obitelji i njihove najmlađe sestrice, postanu uspješne mlade žene. U Elvisovoj obitelji mnoga su djeca pronašla svoj dom i na njih uvijek gledaju kao i na svoju biološku djecu, usađujući im vrijednosti poput empatije, solidarnosti, upornosti i marljivosti kako bi kada odrastu bili na ponos sebi, obitelji i cijeloj zajednici.*

Htio bih naš razgovor završiti upravo riječima u kojima ću spomenuti ona

obilježja romske tradicije o kojima se puno, puno manje govori u javnosti jer, primjerice, spremnost Roma da pomognu drugome bez obzira na težinu situacije nije nešto o čemu se piše u javnim medijima. Tako ćete jedva čuti za našeg Roma koji je udomio preko 80 djece i koji iza sebe ima 43 godine radnog staža te je dobio nagradu "Ponos Hrvatske", ali da su "Romi paraziti društva" možete pročitati gotovo svakodnevno. Preživljavati od socijalne pomoći, živjeti u naseljima u kojima nema adekvatne infrastrukture i nikakvog društvenog sadržaja, raditi na crno, piti alkohol i kockati se, završiti školu i godinama se ne moći zaposliti u struci nije dio romske tradicije već zatvoreni krug siromaštva u kojem za te ljude nikoga nije briga. Oni među nama koji su se uspjeli izboriti za drugačija iskustva vraćaju se natrag da pomognu ostalima, posebno djeci, a većina te djece vratit će se kad postanu samostalni mladi ljudi da pomognu svojim starijim roditeljima i da budu primjer svojoj mlađoj braći i sestrama, jer se obitelj ne zaboravlja, a to je dio romskog tradicionalnog odgoja.

Objavu ovog teksta podržala je Agencija za elektroničke medije u okviru programa poticanja novinarske izvrsnosti